З ОДНОГО ДЖЕРЕЛА

Іван Петришин, "вічний" студент прав і канцелярійний помічник адвоката Гуменецького, був за ділом в селі Ти-мяві. Зорудувавши, що мав, вступив ще до отця пароха Рі-пака, попідвечіркувати. Отець Ріпак здивувався трохи, коли побачив у себе Петришина, бо знав, що се ніхто інший, лише він описав його уже кілька разів у радикальнім "Громадськім голосі" як "попа-деруна"; однак ні словом не зрадив своєї думки і прийняв гостя, як годиться. Навіть не допитувався, чи Петришин приїхав сюди за ділами свого хлібодавця, чи, може, щоб розбудити заснічену, радикальну "Січ".

Мало того, отець Ріпак цілком спокійно згодився на те, щоб Петришин був свідком такої події. До парохіяльної канцелярії прийшов господар Ілько Будний з вісткою, що померла його дитина, котра прожила всього два тижні. Просив о похорон зі службою божою і парастасом.

— Нащо тобі, Ільку, служби божої і парастасу, коли ся дитина, як ангелик, без гріха, вистане покропити тіло і можна поховати.

Так толкував отець Ріпак Будному, однак той не згодився з його думкою.

— Я ж якийсь господар рахуюся,— казав він певно.— Стало мене на хрестини, стане і на похорон.

— Який з тебе господар, Ільку,— відповів отець Ріпак,— коли я знаю, що тебе Абрумко ліцитує.

— Не журіться, панотчику, мною, тілько кажіть, що маю дати,— обурився Будний.

Отець Ріпак подивився уважно на селянина і по хвилі сказав:

— Даш три ринські.

— Чи не буде то забагато? Адже то дитина! — замітив селянин лукаво.

— Дитина чи не дитина, а служба божа і парастас однакові як для старих, так і для дітей. Я задармо покроплю, але коли ти жадаєш від мене більшої праці і для дитини паради, то заплати!

— Дам півтора ринського.

— Не торгуйся, Ільку, бо ти знаєш, що я не пристану. І маєш мені наперед дати гроші, аби я потім не чекав.

— А два ринські візьмете?

— Ані гадки! Три мусиш дати, не спущу ані феніка, аби-сь знав, що за то, що непотрібне, дорожче платиться. Я цілий ранок страчу.

— Коли ж бо я й не взяв з собою більше, тільки два...

— То йди додому, постарайся о третій і принеси!

— І не спустите нічого?

— Ні!

— Адже мені ще людей треба приймати на похороні.

— Мені то ніщо не обходить.

Будний постояв ще хвилину мовчки, зітхнув важко, по-шкробався у голові, потім з кишені, глибокої аж до коліна, вийняв шматину з грішми і поклав цілі три ринські панотцеві на стіл. Заплативши, сказав: "Слава Ісусу" — і вийшов з хати, очевидно, дуже невдоволений. . Петришиїпові, що слухав сеї розмови і торгу, очі аж заблисли з радості,— се ж прегарна тема для допису! Тут сам священик знає і каже, що хлопа ліцитують, і проте дере з нього за марницю три ринські! І ще як торгується!

Отець Ріпак мовби відгадав думки свого гостя і сказав:

— Можете сю подію описати для "Громадського голосу".

— Я туди не пишу,— відпекався Петришин.

— Ну-ну! Може, й ні. Але коли б ви писали, то хоч додайте, що не лише піп, але й хлоп винен, коли жадає зовсім непотрібного парадного похорону для двотижневої дитини. На хрестини і стипу певно більше видасть, як я дістав.

Сі слова зовсім не переконали Петришина. Не штука,— думав він собі, — грати ролю патріота і давати на будову бурси дві тисячі, як це отець Ріпак недавно зробив, коли обдирає темних селян отак, як Будного. Але сього не випадало сказати отцеві Ріпакові в очі в його власній хаті — і Петришин тільки так подумав собі, попрощався і вийшов.

Писати зараз допис про сю подію, яку бачив, було годі, бо о. Ріпак знав би, хто її написав; назвати отця Ріпака по імені також не можна було, бо, крім Петришина і неписьменного Будного, не було свідка сього торгу і "здирства"; однак можна було написати щось загально про немилосерд-ність попів і навіть можна було саму подію оповісти, тільки аби не називати села й особи. Саме такий "загальний" допис ладив Петришин у два тижні по побуті в Тимяві — писав його під вільну хвилю таки в канцелярії свого принципала, коли в дверях станув селянин Будний.

— А! Як ся маєте, ґаздо! — втішився Петришин, мовби сподівався від нього саме в пору ще якої скарги на отця Ріпака.— Що вас до нас приводить?

— Пана масіяша нема? — спитав Будний, замість відповісти на питання Петришина.

— Зараз прийде. Що чувати в Тимяві ? Коли будуть збори "Січі"?

— Е! мені тепер не до "Січі", коли мене самого січуть.

— Ов! Що ж там такого? — здивувався Петришин і взяв селянина на випит.

Довідався зовсім звичайну історію з хлопського життя. Коли Будному вмерла перша жінка, він позичив гроші в Абрумка, небагато, всього ЗО золотих ринських. Небавом потім оженився вдруге і позичив знову ЗО зр. Потім ще на купно підсвинка взяв 10 зр. Гадав, що вигодує безрогу і віддасть довг. Вигодував справді, але прийшла зараза, і безрога згинула. До того настало елітне літо, мало що й зібрав з поля. Проценти росли, довгу не віддавав — а тепер уже й по ліцитації.

— Півтори сотки довгу набралося! — нарікав Будний.— А я тільки сімдесят позичив! Ну, звідки ж він набрав аж півтори сотки, як там і сотки не було?! А суд мені права не дав і за жидом потягнув руку! Чи то по правді діється? Я прийшов до пана адвоката, аби мені написав просьбу до найяснішого пана... Чей є ще якесь право і на наш суд...

— Папери маєте? — спитав Петришин.

— Маю.

Петришин заглянув у папери.

— Слухайте, ґаздо, ви вже справи не виграєте. Се пропало навіки і шкода кождого сотика на дальший процес. Тут і цісар не поможе, бо таке вже право і сам цісар то право підписав. Я вам раджу по-доброму: ідіть додому і працюйте далі, аби надолужити те, що стратили.

Будний тільки махнув рукою.

— Е! — сказав зневажливо, а по хвилині додав.— Я почекаю на пана масіяша.

Адвокат Гуменецький надійшов небавом. Високий, огрядний, з розкішною бородою. Навіть не подав руки Петри-шинові, тільки сказав: "Добрий день!" — і обернувся зараз до селянина.

— Що скажете, пане ґаздо?

— Просьбу до цісаря... прошу ласки пана гадуката — аби скасував ліцитацію. Суд мені правди не дав...

— Ов, то якась не проста справа! — замітив адвокат.— Покажіть папери!

Подивився у папери і сказав:

— Ну, що ж? Се можна зробити. Ви вже все разповіли сему панові? — і показав на Петришина.

— Вже! Тільки сей пан каже, що шкода кождого крей-цара на дальший процес, все пропало.

— Ех! — сказав на те адвокат, поглянувши спідлоба на свого помічника.— Коли ви хочете, то можна написати, а там уже найясніший пан зроблять, що їх ласка.

— Правда ваша, пане: сарське слово значить, а не пана сендзі. Напишіть, паноньку, що жид мене зліцитував, а суд за ним обстав і правди мені не дав.

— Добре, я напишу. Зложіть п'ятнадцять срібних, а за тиждень приходіть до підпису! Се багато писанини.

Будний хвилину завагався. Адвокат замітив се і додав:

— До найяснішого пана не можна як-будь писати, треба добре помислити.

Будний уже не надумувався; вийняв з платка три п'ятки, дав адвокатові і вдоволений вийшов з канцелярії. Петришин сидів мовчки і крутив папіроску.

— Пане Петришин,— відозвався адвокат.— Не відганяйте мені клієнтів!

Петришинові почервоніло раптом лице, ціла громада думок перелетіла блискавицею в його голові, але він сказав лише се:

— Адже то справа скінчена і програна...

— А вам що до того? Чи то ви будете рішати сю справу? Хоче хлоп просьби до цісаря — се його діло; наше діло — вислухати його і написати йому, а вже цісарське діло відмовити йому і тим способом навчити, що перед правом всі рівні, коли він нам не хоче вірити...

— Але ж пан меценас такий знаний народолюбець-пат-ріот,— відважився Петришин замітити.

— І що з того? Не будьте ви такі занадто загонисті і не забувайте, що першим обов'язком адвоката сповняти волю "сторони" і з того жити. Пам'ятайте о тім, молодий чоловіче,— інакше не доробитеся самостійної канцелярії, не будете мати ні маєтку, ні родини, ні спокою, ні поважання у "сторін", товаришів і суспільності... Я вже не одну просьбу писав до цісаря і жоден хлоп не нарікав на мене, хоч справу програв і у Відні. Пошукайте між торічними актами просьбу до цісаря хлопа зі Ступиці, Хмельника Івана, і зладьте на такий самий лад просьбу отсьому ґазді, що був.

По сих словах пан меценас пішов до своєї канцелярії, а Петришин вийняв купу паперів з шафи і почав перевертати.

Невесело було йому по сій лекції принципальської етики. Тут він дивився на папери, а в душі бачив перед собою то отця Ріпака, то свого хлібодавця. Нічого казати, Гумене-цький куди славніший патріот, як отець Ріпак,— цілим повітом трясе, голова політичної організації, чоловік незалежний, маючий...' І дивися, черпає з того самого джерела, що й о. Ріпак, тільки вп'ятеро більше і за меншу працю. Така просьба займе годину або дві писання — більше ні! І се має зробити не сам адвокат, тільки він, Петришин, бідний, залежний чоловік, що головне з недостачі гроша не годен докінчити студій і писарює у такого "патріота"...

Петришин найшов просьбу Хмельника, відложив набік, сховав акта в шафу і засів до роботи. На столі лежав його допис до "Громадського голосу", уже майже готовий. Він зі злістю подер його на дрібні кусні і кинув до коша...

1913